

Smisao kanona 1543. zakonika.

Piše: Dr. I. A. Ruspini.

SUMMARIUM.

De sensu canonis 1543. Cod. Iur. Canonici. I. Textus et versio canonis 1543. II. Interpretatio textus. III. Exponitur et probatur sententia, quae ob hodiernam oeconomicarum rerum conditionem ipsi possessioni pecuniae, ut tali, pretium agnoscit et ex hoc titulo in mutuo pecuniario moderatum auctarium permittit; non admittitur sententia, quae sic dicto titulo legis civilis rationem veri tituli attribuit. IV. Solvuntur objectiones. V. De mutuo non — pecuniario.

I. Zakonski tekst i hrv. prijevod. Tekst kanona 1543. glasi: »Si res fungibilis ita alicui detur ut eius fiat et postea tantundem in eodem genere restituatur, nihil lucri ratione ipsius contractus percipi potest; sed in praestatione rei fungibilis non est per se illicitum de lucro legali pacisci, nisi constat ipsum esse immoderatum, aut etiam de lucro majore, si iustus et proportionatus titulus suffragetur.«

Prijevod glasi: »Kada se nadomjestiva stvar komu daje tako, da postaje njegovom i da kasnije mora povratiti upravo toliko iste vrsti, ne smije se s naslova samoga ugovora tražiti nikakav dobitak; nu nije po sebi nedopušteno kod pozajmljivanja nadomjestive stvari utanačiti zakonski dobitak, ako ovaj nije očito neumjeren, ili i veći dobitak, ako za to vojuje pravedan i primjeren razlog.«

II. Tumačenje teksta. Kanon 1543. ima dva dijela. Prvi dio ide od riječi »Si res fungibilis« do riječi »percipi potest«, a drugi od riječi »sed in praestatione« do riječi »suffragetur«.

1. U prvom je dijelu kanona općenito govor o zajmovnom ugovoru (contractus mutui) iliti o zajmu (mutuum).

Kod zajma daje vlasnik nadomjestivu stvar (res fungibilis) drugomu tako, da postaje njegovom i da kasnije ne

mora povratiti samu stvar, već upravo toliko iste vrsti. Stvar, koja se pozajmljuje, zove se *nadomjestiva* (*fungibilis*) zato, što se (kod vraćanja) može da nadomjesti drugom iste vrsti, količine i kakvoće.¹ Tu se dakle ne pazi na stvar in individuo, već na istu vrst, količinu i kakvoću, a razlog je tomu, što je predmet zajma stvar, koja se prvom porabom potroši (*res primo usu compsumptibilis*), pak se ne može tražiti povratak stvari in individuo, jer nije zajmoprimaocu dana da ju sačuva, nego da ju rabi, dakle i da ju potroši, budući da se ona prva porabom potroši.

Prvi dio kanona 1543. izriče posve općenito i beziznimno, da se s naslova samoga zajma ne smije tražiti nikakav dobitak (*»nihil lucri, ratione ipsius contractus, percipi potest.«*) Smije se dakle s naslova samoga zajma jedino tražiti, da se povrati stvar iste vrsti, količine i kakvoće.

Ovdje Zakonik ponavlja propis naravnoga prava, koji vrijedi za sva vremena, i kojega se je Crkva uvijek držala,² a drži ga se i danas.

¹ Ispor. I. 2, § 1 Dig. 12, 1: *»Mutui datio consistit in his rebus, quae numero, pondere, mensura consistunt, quoniam eorum datione possumus in creditum ire: quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem (magis) quam specie. Nam in ceteris rebus ideo in creditum ire non possumus, quia aliud pro alio invito creditori solvi non potest.«* — Što je filozofima *species* odnosno *individuum*, to je pravnicima *genus* odnosno *species*. Tako je i Zakoniku ono *genus* (*»in eodem genere«*), što je filozofima *species*.

² Later. V. sess. 10.: *»Ea est propria usurarum interpretatio, quando videlicet ex usu rei, quae non germinat, nullo labore, nullo sumptu nullove periculo lucrum fetusque conquiri studetur.«* — Okružnica Bened. XIV. *»Vix pervenit«* dd. 1. Nov. 1745., § 3.: *». . . I. Peccati genus illud, quod usura vocatur, quodque in contractu mutui propriam suam sedem, et locum habet, in eo est repositum, quod quis ex ipsomet mutuo, quod suapte natura tantumdem dumtaxat reddi postulat quantum receptum est, plus sibi reddi velit, quam est receptum; ideoque ultra sortem, lucrum aliquod, ipsius ratione mutui, sibi deberi contendat. Omne propterea huiusmodi lucrum, quod sortem superet, illicitum et usurarium est. II. . . . Contra mutui siquidem legem, quae necessario in dati atque redditi aequalitate versatur, agere ille convincitur, quisquis, eadem aequalitate semel posita, plus aliquid a quolibet, vi mutui ipsius, cui per aequale iam est satisfactum, exigere non veretur: proindeque si acceperit, restituendo erit obnoxius, ex eius obligatione iustitiae, quam commutativam appellant, et cuius est, in hu-*

Predmetom je naime zajma stvar, koja je po svojoj prirodi neproduktivna iliti neplodna,³ jer se prvom porabom potroši (na pr. novac, hrana, vino), i ta se stvar kao takova, t. j. kao neproduktivna i neplodna, drugomu daje, pa zato zajmodavac, kada mu se povrati stvar iste vrsti, količine i kakvoće, dobiva upravo toliko, koliko je dao, dakle jednako. Traži li preko toga kakav dobitak s naslova samoga zajma, ogrešuje se o naravnu pravednost, jer traži više, nego li ga s naslova samoga zajma ide. Što zajmoprimalac zajmovni predmet iskorišćuje za dobitak, ne ovlašćuje zajmodavaoca na traženje dobitka, jer zajmovni predmet nije više njegov.

Time nije rečeno, da ne ima drugih od naslova samoga zajma različitih i njemu spoljašnjih naslova, s kojih se može tražiti dobitak.⁴ Prvi dio kanona 1543. toga ne niječe, već jedino izjavljuje, da se s naslova samoga zajma ne smije tražiti nikakav dobitak.

2. Drugi dio kanona 1543. govori samo o novčanom zajmu, kako se vidi iz fraze »non est per se illicitum de lucro legali pacisci«, budući da samo za novčani zajam postoji zakonski dobitak (kamatnjak).

Ovaj dio kanona ima dva odlomka. Prvi odlomak ide od riječi »sed in praestatione« do riječi »pacisci«. a drugi odlomak ide od riječi »aut etiam« do riječi »suffragetur«.

---

manis contractibus, aequalitatem cuiusque propriam et sancte servare, et non servatam exacte reparare.« — Congr. S. Officii dd. 13. Januar. 1780 (Collectanea Congr. de Prop. Fide, Romae 1893, n. 2140): »I. Cum aequalitas in contractibus, ut iusti sint, requiratur, nihil in mutuo vi mutui, ut saepe definitum est, accipiendum ultra sortem principalem.«

³ Lat. V. sess. 10. cit. u op. 2.: »... ex usu rei, quae non germinat...«

⁴ Okružnica »Vix pervenit« Bened. XIV. dd. 1. Nov. 1745, § 3: »... III. Per haec autem nequaquam negatur, posse quandoque, una cum mutui contractu quosdam alios, uti aiunt, titulos, eisdemque ipsimet universim naturae mutui minime innatos et extrinsecos, forte concurrere, ex quibus iusta omnino legitimaque causa consurgat, quiddam amplius supra sortem ex mutuo debitam rite exigendi«. — Ova je okružnica upravljena biskupima Italije, ali vrijedi za čitavu Crkvu, kako je Grgur XVI. dne 29. Jul. 1836. izjavio preko Kongr. S. Officii.

a) Prvi odlomak izriče, da kod novčanog zajma nije p o s e b i (per se) nedopušteno utanačiti zakonski dobitak, ako nije očito, da je ovaj neumjeren.

Fraza »non est p e r s e illicitum« kazuje, da ima slučajeve, gdje se ne smije utanačiti zakonski dobitak, ma ovaj i bio umjeren. To su slučajevi, gdje je čovjek »ex caritate« obvezan, da bližnjemu u nevolji pomogne novčanim zajmom uz niži dobitak (kamatnjak), nego li je umjereni zakonski dobitak, ili pače prema prilikama i besplatnim (beskamatnim) novčanim zajmom.⁵ Ali ni u tim slučajevima ne ogrešuje se dotičnik o pravednost, ako utanači umjereni zakonski dobitak, već se samo ogrešuje o zakon ljubavi.

Izuzevši spomenute slučajeve, izriče dalje prvi odlomak, da se kod novčanog zajma smije utanačiti zakonski dobitak, ako ovaj nije očito neumjeren. Zakonski je dobitak (kamatnjak) onaj, što ga ustanovljuje građanski zakon kraja, gdje se zajam sklapa.

Prema tomu smije se općenito prigodom sklapanja novčanog zajma, koliko se ne radi o spomenutim izuzetim slučajevima, utanačiti zakonski dobitak (kamatnjak), ako je ovaj ili umjeren, ili ako barem nije očito, da je neumjeren. Predmnijeva se dakle, da je zakonski dobitak umjeren, dok god se protivno ne utvrdi.

Ne smije se nikakav dobitak tražiti, pa ni umjereni zakonski dobitak, ako nije prigodom sklapanja zajma izričito ili mučke utanačen. Razlog je tomu, što bi se inače dobitak tražio s naslova samoga zajma, a to nije dopušteno, kako smo već gore pod II. 1. izložili. Tko naime sklapa zajam, a ne utanačuje dobitak, ma da je na utanačenje ovlašten, odriče se dobrovoljno dobitka i sklapa zajam onako, kako to odgovara prirodi stvari, koja je predmetom zajma. Vrijedi dakle: *mutuum contrahitur re*, (t. j. predajom zajmovnog pred-

⁵ Cit. okružnica Bened. XIV. »Vix pervenit« § 3: »... V. ... Neminem enim saltem id latere potest, quod multis in casibus tenetur homo simplici ac nudo mutuo alteri succurrere...« — Instr. Congr. de Prop. Fide iz god. 1873 (Collect. Congr. de Prop. Fide, n. 2140): »Conclusio: ... 4. Praxis huius tolerantiam (t. j. traženja dobitka) minime extendi posse ad coonestandam usuram erga pauperes...«

meta) *fenus stipulatione* (t. j. posebnom pogodbom o dobitku).

b) Drugi odlomak ovoga dijela kanona 1543. izriče, da se kod novčanog zajma može utanačiti veći dobitak (kamatnjak), nego li je (umjereni) zakonski dobitak, ako zatô vojuje pravedan i primjeren naslov.

Te naslove Zakonik ne navodi, već ih kao poznate iz ranijeg prava i u njemu priznate pretpostavlja i potvrđuje.

Ranije pravo (dokumenti sv. Stolice,⁶ opća nauka kano-nista⁷ i stalna praksa) poznaje i priznaje tri takova naslova: *lucrum cessans*, *damnum emergens* i *periculum sortis*.⁸

Naslov izmakla dobitka (*lucrum cessans*) sastoji se u tom, što zajmodavac uslijed zajma ne stiče dobitak, što bi ga inače stekao. Kako je dakle u takovom slučaju zajam uzrok tomu, što mu izmiče dobitak, može on iz toga naslova bez povrede pravednosti utanačiti primjerenu naknadu.

Naslov pretrpljene štete (*damnum emergens*) sa-stoji se u tom, što zajmodavac uslijed zajma trpi štetu, koja ga inače ne bi zadesila. Kako je dakle u takovom slučaju zajam uzrok tomu, što zajmodavac pretrpljuje štetu, može on iz toga naslova bez povrede pravednosti utanačiti primjerenu na-knadu.

⁶ Cit. Later. V. sess. 10: »... nullo sumptu nullove peri-culo...« — Congr. S. Officii dd. 13. Jan. 1780 (Collectanea Congr. de Prop. Fide, n. 2140. I.): »... Quod si mutuanti *lucrum cessare*, vel *damnum emergere*, aut *periculum imminere* a mittendae *sortis*, vel assumendi insolitos labores pro illius reparatione contigat, horum quidem compensationem repeti posse, duabus tamen conditionibus semper ob oculos positis, quarum prima, ut reapse titulus unus aliquis ex istis concurrat, altera ut nihil amplius, quam vere ille postulat, exigatur«. — Instr. Congr. de Prop. Fide iz god. 1873 (Collectanea Congr. de Prop. Fide, n. 2140): »Conclusio: ... 2. Aliquid ultra sortem percipere licitum esse, si forte titulus aliquis extrinsecus, non mutui naturae universim con-junctus et innatus, mutuo cecedat. 3. Deficientibus licet aliis quibustibet titulis, cuiusmodi sunt *lucrum cessans*, *damnum emergens*, atque *periculum amittendae sortis*, vel assumendi insolitos labores pro sortis recuperatione...«

⁷ Auktore ne navodimo, jer je stvar notorna.

⁸ Formulirao ih je pravnik Pavao de Castro († 1420) i odatle se na-zivlju »requisita castrensia«.

Naslov pogibelji za glavnicu (*periculum sortis*) sastoji se u tom, što je uslijed zajma poradi dvojbena povratka ugrožena glavnica. Kako je u takovom slučaju zajam uzrokom tomu, što je zajmodavac dospio u pogibelj, da mu glavnica propadne, može on iz toga naslova, t. j. za taj svoj riziko, tražiti primjerenu naplatu u obliku kamata.

Iz spomenutih naslova može zajmodavac prema kanonu 1543. prigodom sklapanja novčanog zajma utanačiti veći dobitak (kamatnjak), nego li je umjereni zakonski dobitak, ako je po prilikima taj veći dobitak ili primjeren čistom dobitku, koji mu izmiče, ili šteti, što ju pretrpljuje, ili pogibelj za glavnicu, kojoj se ova izlaže. Sastane li se više tih naslova u jednom te istom slučaju, povisuje se srazmjerno i dobitak.

III. Tako-zvani naslov građanskog zakona. Iz kanona 1543. je očito, da se kod novčanog zajma može bez povrede pravednosti utanačiti zakonski dobitak i onda, kada ne predleži ni *lucrum cessans*, ni *damnum emergens*, ni *periculum sortis*.⁹ Dostaje dakle za to, prema kanonu 1543., sam građanski zakon, koji ustanovljuje umjereni dobitak. To je t. zv. **naslov građanskog zakona** (*titulus legis civilis*).

Zakonik ne navodi razlog, zašto dostaje sam po sebi t. zv. naslov građanskog zakona. U nauci postaje o tom dva oprečna mišljenja.

Jedni drže,¹⁰ da građanski zakonodavac radi općega dobra odnosnim svojim zakonom pravo vlasništva prenosi na

⁹ Ispor. Instr. Congr. de Prop. Fide iz god. 1873 (cit. *Collectanea*, n. 2140): »Conclusio: . . . 3. Deficientibus licet aliis quibuslibet titulis, cuiusmodi sunt *lucrum cessans*, *damnum emergens*, atque *periculum amitendae sortis* . . . unum quoque legis civilis titulum ceu sufficientem in praxi haberi posse . . .«

¹⁰ Tako napose V. Pichler, *Ius canon. lib. V. tit. 19. n. 9*: »Penes rempublicam datur dominium altum rerum et bonorum ad privatos pertinentium, ita ut ex causa publicum bonum concernente de iis, citra ullius injuriam, possit disponere Magistratus, prout bono communi utile vel necessarium est: ergo si adest publica causa idque bono communi utile vel necessarium iudicatur, etiam potest disponere, ut ex mutuo datis rebus *lucrum aliquod obveniat mutuanti eique fructificent res non amplius suae, sicut per usum eorum, quem alteri sponte concessit, fructificant mutuatario.*« — *Ballerini-Palmieri, Opus Theol. Morale, III, 617 ss.*, navode mnoge auktore, koji to mišljenje zastupaju. Od novih pristaje uz to mišljenje A. Blat, *Comment. Text. Cod. Iur. Can., lib. III, 2, pag. 572.*

zajmodavca. Po tom mišljenju bio bi t. zv. naslov građanskog zakona pravi naslov, a stvarao bi ga zakonodavac odnosnim svojim zakonom.

Drugi naprotiv drže,¹¹ da je odnosni građanski zakon samo znak i dokaz za to, da su u dotičnom kraju ekonomske prilike takove, te sam posjed novca kao takav imade cijenu, čija se visina odražuje u građanskom zakonu. Po tom mišljenju nije t. zv. naslov građanskog zakona pravi naslov, već je pravi naslov cijena, što ga sam posjed novca, kao takav, imade u dotičnom kraju.

Pristajemo uz drugo mišljenje te navodimo razloge i dokaze, koji za to mišljenje vojuju.

1. Ekonomske su prilike danas u malne svim krajevima takove, da je u njima i poradi njih *moraliter loquendo* svima moguće, koji novac posjeduju, da si njime pribave dobitak bilo nabavom produktivnih stvari bilo učestvovanjem u tekovnim poduzećima. U ovakovim prilikama ima sam posjed novca, kao takav, po općem shvaćanju cijenu, pak je opravdano za tu cijenu tražiti naplatu, kada se posjed novca drugomu ustupa, kako to kod zajma. Ne smeta, što u pojedinačkom slučaju zajmodavac ne bi hotio ili mogao da si svojim novcem inako pribavi dobitak, jer opću cijenu smije svatko tražiti, dakle i onaj, za kojega ne postoji razlog, na kojemu se temelji opća procjena.

Crkvena nauka o zajmu, prema kojoj se s naslova samoga zajma ne može nikakav dobitak tražiti, dok se s naslova zajmu spoljašnjih može primjereni dobitak tražiti, ostaje pri tom posvema netaknuta. Kako je naime novim ekonomskim prilikama stvoren novi spoljašnji naslov, koji općenito opravdava primjereni dobitak, to se prostom primjenom crkvene nepromjenljive nauke o zajmu dolazi do zaključka, da se i radi toga novog spoljašnjeg naslova može kod zajma tražiti primjereni dobitak. Sva je dakle promjena ne u crkvenoj nauci, već u ekonomskim prilikama, koje su sada takove, da tvore novi spoljašnji naslov za dobitak.

¹¹ Lehmkuhl, Theol. Moral., Ed. 12., I, n. 1313 ss; Cathrein, Moralphilosophie, Ed. 6., II, 366 ss.

2. U mnogim dokumentima sv. Stolice, koji općenito dopuštaju traženje umjerenih kamata, ili se uopće ne spominju t. zv. naslov građanskog zakona, ili se u rješenju od njega posvema apstrahira. Radi primjera navodimo tri takova dokumenta.

a) Rješenje kongr. S. Officii od 18. Aug. 1830.:¹³ »Episcopus Rhedonensis in Gallia exponit Sacrae Congregationi Inquisitionis, non eandem esse confessariorum suae dioecesis sententiam de lucro percepto ex pecunia negotiatoribus mutuo data ut eo ditescant. De sensu epistolae encyclicae *Vix pervenit acriter disputatur. Ex utraque parte momenta afferuntur ad tuendam eam quam quisque amplexus est sententiam, tali lucro faventem, aut contrariam. Inde querelae, dissensiones, denegationes sacramentorum plerisque negotiatoribus isti ditescendi modo inhaerentibus, et innumera damna animarum. Ut animarum damnis occurrant, nonnulli confessarii mediam inter utramque sententiam viam se posse tenere arbitrantur. Si quis ipsos consulat de istiusmodi lucro, illum ab eo deterrere conantur. Si poenitens perseveret in consilio pecuniam mutuo dandi negotiatoribus, et objiciat sententiam tali lucro faventem multos habere patronos, et insuper non fuisse damnatam a sancta Sede non semel ea de re consulta; tunc isti confessarii exigunt, ut poenitens promittat se filiali obedientia obtemperaturum iudicio summi Pontificis, si intercedat, qualecumque sit: nec, hac promissione obtenta, absolutionem denegant, quamvis probabiliorem credant opinionem contrariam tali mutuo. Si poenitens non confiteatur de lucro ex pecunia sic mutuo data, et videatur in bona fide; isti confessarii etiamsi aliunde noverint ab eo perceptum esse aut etiam nunc percipi istiusmodi lucrum, eum absolvunt, nulla ea de re interrogatione facta, quando timent ne poenitens admonitus, restituere aut a tali lucro abstinere recuset. Inquit dictus Episcopus Rhedonensis: I. Utrum possit horum posteriorum confessariorum agendi rationem probare. II. Utrum alios confessarios rigidiores ipsum adeuntes, consulendi causa, possit hortari, ut istorum agendi rationem*

¹³ Cit. Collectanea n. 2140. III.

sequantur, donec Sancta Sedes expressum ea de quaestionè iudicium ferat. — Feria IV. die 18. Augusti 1830. Ssmus D. N. Pius div. prov. PP. VIII. in solita audientia R. P. D. Assessori S. Officii impertita audita relatione superiorum dubiorum una cum voto Eminentissimorum D. D. Cardinalium Inquisitorum Generalium, respondit: Ad I. Non esse inquietandos. Ad II. Provisum in primo.

U ovom se dokumentu nikako ne spominje zakonski dobitak iliti t. zv. naslov gradjanskog zakona.

b) Na upit: da li se uočiv prilike vremena i oskudice novca, trpjeti može već uvedena praksa tražiti 8% kamata iz zajma, odgovorila je kongr. S. Officii 18. Dec. 1872.: »Dummodo sint parati stare mandatis S. Sedis, non esse inquietandos.«¹³

Ni ovdje ne ima spomena o zakonskom dobitku iliti o t. zv. naslovu gradjanskog zakona.

c) Na upit: da li zajmodavac smije tražiti 8% ili 10%, a uz to još ½% na račun poreza, odgovorila je Penitencijarija 18. Aug. 1889.: »Cum fructus pecuniae taxare per modum regulae periculosum sit, Ven. in Christo Pater episcopus orator in singulis casibus rem decernat iuxta praxim communem servatam ab hominibus timoratae conscientiae respectivis in locis et temporibus.«¹⁴

Ni u ovom rješenju ne ima spomena o zakonskom dobitku iliti o t. zv. naslovu gradjanskog zakona.

Iz ovih i drugih dokumenata sv. Stolice,¹⁵ koji općenito dopuštaju umjerene kamate, a ne spominju t. zv. naslov građanskog zakona, ili od njega posve apstrahiraju, opravdano se zaključuje, da to općenito dopuštenje nije uvjetovano građanskim zakonom; drugima riječima: da t. zv. građanski naslov nije onaj pravi naslov, na kojemu se takovo dopuštenje temelji.

¹³ Ap. Lehmkühl, l. c. n. 1316, nota 2.

¹⁴ Ap. Lehmkühl, l. c. n. 1316, nota 2.

¹⁵ Congr. S. Officii dd. 31. Aug. 1831 (ap. Ballerini — Palmieri, l. c. III. 624, nota a. V.); Congr. S. Officii dd. 13. Maii 1831 (cit. Collectanea n. 2140. VI.); Congr. S. Officii dd. 9. Sept. 1837 (cit. Collectanea n. IX).

3. Rimsko pravo dopuštalo je kamate, za što je i Crkva znala, a ipak se je ona i u to doba protivila traženju kamata bez posebna naslova. Jednako i opća nauka.

S. time se ne da u sklad dovesti tvrdnja, da građanski zakon sam sobom tvori opravdani naslov za dobitak.¹⁶

4. Na općem saboru u Vienni (god. 1311.) izdao je papa Klement V. konstituciju, koja u nazočnom predmetu glasi:¹⁷ »Ex gravi ad nos insinuatione pervenit, quod quorundam communitates locorum in offensam Dei et proximi, ac contra jura divina pariter et humana, usurariam approbantes quodammodo pravitatem, per statuta sua juramento quandoque firmata, usuras exigi et solvi nedum concedunt, sed ad solvendas eas debitores scienter compellunt, ac juxta ipsorum continentiam statutorum gravia imponendo plerunque usuras repetentibus onera, aliisque utendo super his diversis coloribus, et fraudibus exquisitis, repetitionem impediunt earundem. Nos igitur perniciosis his ausibus obviare volentes, sacro approbante Consilio statuimus, ut quicumque communitatum ipsarum Potestates, Capitanei, Rectores, Consules, Judices, Consiliarii, aut alii quivis Officiales, statuta huiusmodi de cetero facere, scribere, vel dictare, aut quod solvantur usurae, vel quod solutae, cum repetuntur, non restituantur plene ac libere, scienter judicare praesumpserint, sententiam excommunicationis incurrant. Eandem etiam sententiam incursum, nisi statuta huiusmodi hactenus edita, de libris communitatum ipsarum, si super hoc potestatem habuerint, intra tres menses deleverint, aut si ipsa statuta sive consuetudines effectum eorum habentes quoquo modo praesumpserint observare.«

Tu se naprosto osuđuju i zabacuju građanski zakoni, koji

¹⁶ Ispor. Wernz, Jus Decretalium (Prati 1913) VI, n. 413: »... mirum plane esset, si antiqui doctores in iis (t. j. antiquis legibus romanis) explicandis communi consensu errassent neque unquam toto medio aevo ad istum titulum (t. j. legis civilis) provocassent. Imo ipsa Ecclesia suis legibus in Decreto Gratiani et Decretalibus oleum et operam perdidisset, si leges romanae v. g. quatuor vel quinque pro centum ex sese proprium titulum legitimum constituissent et contra verborum tenorem de solis quibusdam excessivis usuris leges ecclesiasticae essent intelligendae.«

¹⁷ Cap. un. in Clem. 5, 5.

dopuštaju kamate i time u stvari poriče svaka vrijednost t. zv. naslovu građanskog zakona.¹⁸

5. Iz fraze (kanona 1543.) »in praestatione rei fungibilis non est per se illicitum de lucro legali pacisci, nisi constet illud esse immoderatum« razabire se, da se mjerilo za opravdanu visinu dobitka nalazi izvan građanskog zakona. Ako je tako, onda građanski zakon nije ni naslov za dobitak, jer naslov, koji opravdava dobitak, ujedno i odmjeruje opravdanu visinu dobitka.

6. Dato, non concessio,¹⁹ da bi građanski zakonodavac mogao prenijeti vlasništvo na zajmodavca, manjka svaki dokaz za to, da bi on kod izdavanja odnosnog zakona takovu nakanu zaista imao. U samim tim zakonima ne ima ničesa, što bi na ovakovu nakanu zakonodavca upućivalo, pak je jedino neprilika, u kojoj su se kanonisti nalazili da protumače dopuštenost kamata, dovela ih na pomisao, da tu nakanu zakonodavcu pripišu.

¹⁸ Ispor. Wernz, l. c.: »Maxime vero Constitutio Clementis V. h. t. in Clem. reprobans huiusmodi statuta civilia solido careret fundamento, si lege civili taxa fœnoris independenter ab aliis titulis posset definiri.«

¹⁹ Ispor. Wernz, l. c. n. 413. nota 92.: »... merito non admittitur provocatio ad altum dominium Status, qua passim explicatur translatio domini ad privatos per praescriptionem aut in bona communitalis per expropriationem publicam, quae provocatio ob disparem plane rationem non potest inservire ad explicandum titulum legalem pro exigendo auctario, quia in illo sic dicto alto dominio non continetur potestas aequalitatem naturalem contractus immutandi; quae si includeretur, invocatum dominium altum Status in temporalia non iam esset potestas jus domini privati accurate determinandi et ad bonum commune dirigendi sed vere idem esset ac dominium plenum. Multo minus iustitia exacti auctarii potest explicari per officium lege impositum omnibus contrahentibus consentiendi in auctarium, quamvis ex natura mutui nullatenus debitum; tale enim officium ex lege ortum non videtur quomodo directe ad iustitiam commutativam pertinere possit, nec etiam probabilis videtur talis legislatoris potestas. Porro singuli contractus in seipsis spectati, tamquam aliquid absolutum, iustitiam importare debent, neque ex commodis communibus aliunde indirecte resultantibus tollitur contractus inaequalitas, atque ex eo quod hodie lucrer ego quod alia occasione alius lucratus est in me ex mutuo mihi dato, natura contractus eiusque ad leges iustitiae conformitas vel difformitas non mutatur.«

U istinu ne stvaraju upitni građanski zakoni opravdanost kamata, već ju samo pretpostavljaju i uglavljaju (konstatiraju) te ustanovljuju visinu kamata.²⁰ Njihova je dakle korist u tomu, što služe kao dokaz za to, da su u dotičnom kraju ekonomske prilike takove, te se opravdano traži primjereni dobitak, i što kazuju visinu kamata, koja se može redovno tražiti. Kod ustanovljivanja visine kamata mora se zakonodavac i za to skrbiti, da se spriječi izrabljivanje ekonomski slabijih.

U doba, kada je izrađivan novi crkveni Zakonik, postojao je u mnogim državama zakonski kamatnjak, pak je zato isti mogao da posluži za opću praktičnu normu u ovoj stvari. To je i razlogom, da se u kanonu 1543. upućuje na zakonski dobitak (kamatnjak).

Drugačije je u današnje poratno doba, gdje se poradi nesređenih i nestalnih valutarnih prilika raniji građanski propisi ne mogu primijeniti, a novi u većini država još nijesu donešeni. Tu valja međutim gledati na onu visinu kamata, što ju običavaju tražiti savjesni vjernici. Spomenuta visina može se prekoračiti, ako se ostvari poseban razlog (*lucrum cessans, damnum emergens, periculum sortis*), koji prekoračenje opravdava, kako je to u kan. 1543. glede prekoračenja zakonskog dobitka izraženo.

IV. Rješavanje poteškoća. 1. Okružnica Bened. XIV. »*Vix pervenit*«, § 3, n. V. izriče: »Sed illud diligenter animadvertendum, falso sibi quemquem, et nonnisi temere persuasurum, reperiri semper, ac praesto ubique esse, vel una cum mutuo titulos alios legitimos, vel secluso etiam mutuo, contractus alios justos, quorum vel titulorum, vel contractuum praesidio, quotiescunque pecunia, frumentum, aliudve id ge-

²⁰ Ispor. Vermeersch, Linz. Quartalschrift 81, 768: »Man könnte zugeben, so scheint es uns, dass das zum Zinsnehmen ermächtigende Gesetz nur gerechtfertigt ist, wenn sich die Zinsforderung ganz allgemein auf einen äusseren Grund stützen kann, der mit dem Vertrag als solchen nichts zu tun hat und für ausreichend gilt. Aber dann wird in gleicher Weise die allgemeine Schätzung auch schon dem Besitz des Geldes als solchem einen Wert zuerkennen und von da ab können alle ohne Unrecht ein Entgelt für diesen Wert in der Form des Zinses verlangen. In der Tat ist es ja bei allen ausgemachte Sache, dass jeder den allgemeinen Schätzungspreis verlangen kann, selbst wenn der Grund, auf den die allgemeine Schätzung beruht, bei ihm nicht zutrifft.«

neris alteri cuicumque creditur, toties semper liceat auctarium moderatum, ultra sortem integram salvamque recipere.«

Odgovaramo: Posebni spoljašni naslovi (lucrum cessans, damnum emergens, periculum sortis) ne ostvaruju se u svakom slučaju, a općeg spoljašnjeg naslova tada nije bilo, pak je okružnica »Vix pervenit« mogla posve ispravno za ono doba izjaviti, da ne ima u svakom slučaju spoljašnjeg naslova, koji bi kod novčanog zajma opravdavao dobitak. Drugačije je danas, što pokazuje već sam Zakonik, koji u kanonu 1543. općenito dopušta dobitak kod novčanog zajma.

Kako je u jednu ruku u doba okružnice »Vix pervenit« bilo građanskih zakona, koji su kod novčanog zajma općenito dopuštali dobitak, i kako u drugu ruku prema rečenoj okružnici tada nije u svakom slučaju postojan razlog za dobitak, zaključuje se opravdano, da u smislu okružnice »Vix pervenit« t. zv. naslov građanskog naslova nije pravi naslov.

2. Od Inocenta XI. (god. 1679.) zabačena 41. propozicija glasi:²¹ »Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam praesentem quam futuram; potest creditor aliquid ultra sortem a mutuuario exigere et eo titulo ab usura excusari.«

Odgovaramo: Ne stoji, da bi posjedovani novac (pecunia numerata) po prirodi novca više vrijedio od novca na dugu (pecunia numeranda). Jednako ne stoji, da je u doba Inocenta XI. posjedovani novac općenito više vrijedio od novca na dugu. Svaki od tih razloga opravdava sam po sebi osudu rečene prepozicije. Ne mora se dakle iz osude te prepozicije zaključiti, da posjedovani novac danas radi novih ekonomskih prilika ne vrijedi više od novca na dugu.

V. Nenovčani zajam. Kako je već gore pod I. i II. istaknuto, govori samo prvi dio kanona 1543. o zajmu uopće, dok drugi dio govori jedino o novčanom zajmu. Predmetom su nenovčanog zajma sve nadomjestive stvari, izuzevši novac.

Iz fraze kanona 1543. »nihillucratione ipsius contractus percipi potest« slijedi arg. a contrario, da se iz spoljašnjih naslova kod svake vrsti zajma,

²¹ Denziger-Bannwart, Enchiridion, n. 1191.

dakle i kod nenovčanog zajma, može bez povrede pravednosti utanačiti primjereni dobitak.

Isto se opravdano zaključuje iz fraze kanona 1543. »vel etiam majus, si justus et proportionatus titulus suffragetur«, jer ona pokazuje, da ima zajmu spoljašnjih i od t. zv. naslova građanskog zakona različitih naslova, koji opravdavaju primjereni dobitak.

Ti su spoljašni naslovi (i) kod nenovčanog zajma po crkvenim dokumentima i općoj nauci: *lucrum cessans, damnus emergens, periculum sortis*.

Ni kod nenovčanog zajma ne smije se tražiti dobitak, koji nije pri sklapanju izričito ili mučke utanačen. Naslov mora da je u konkretnom slučaju ostvaren i utanačeni dobitak mora da je naslovu primjeren.

U onim slučajevima, gdje zakon ljubavi traži, da se bližnjemu u nevolji pomogne nenovčanim zajmom uz manji dobitak, nego li je primjereni dobitak, ili po prilikama pače bez svakog dobitka, ne smije se utanačiti (ni tražiti) sav primjereni dobitak, odnosno ne smije se nikakav dobitak utanačiti (ni tražiti). No ni u tim slučajevima ne ogrešuje se dotičnik o pravednost, već samo o zakon ljubavi.

